

УДК 94 (4) «1899/2023»

Світлана ОРЛИК,
д.і.н., професор кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного
технічного університету

БОМБАРДУВАННЯ (РАКЕТНІ УДАРИ) ПО ЦИВІЛЬНОМУ НАСЕЛЕННЮ ТА ІНФРАСТРУКТУРІ МИРНИХ МІСТ ЯК ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ: ДОСВІД ХХ – ХХІ СТ.

Наприкінці ХІХ століття загострення політичних і економічних проблем у Європі набуло критичного рівня, відбувалися загрозливі активні процеси спрямовані на створення військово-політичних угруповань (Троїстого союзу і Антанти), що свідчило про реальні перспективи початку збройного конфлікту між державами. Тогочасне міжнародне співтовариство було стурбоване такими негативними тенденціями, а тому було вирішено зібратися для обговорення та прийняття пакету норм міжнародного законодавства, котрим було б законодавчо урегульовано певні обмеження та умови ведення війни як на суходолі так і на морі, а також визначено правила поведінки воюючих держав задля гуманізації процесу війни та наслідків воєнних дій, наскільки це можливо в умовах війни. У травні-червні 1899р. було скликано 1-у мирну конференцію у м. Гаазі у роботі якої взяли участь 27 країн. У результаті її роботи було прийнято ряд Конвенцій та Декларацій (Конвенції: Про мирне розв'язання міжнародних сутичок; Про закони та звичаї сухопутної війни; Про застосування до морської війни принципів Женевської конвенції 10 серпня 1864 р. Декларації: Про заборону на п'ятирічний термін метання снарядів та вибухових речовин з повітряних куль чи за допомогою інших подібних нових способів; Про невикористання снарядів, що мають єдиним призначенням розповсюджувати задушливі чи шкідливі гази; Про невикористання куль, що легко розвертаються чи сплющуються в людському тілі). Подальше удосконалення раніше прийнятих у 1899р. та прийняття нових конвенцій відбулося у червні-жовтні 1907 р. під час проведення 2-ої мирної конференції у м. Гаазі в якій взяли участь 43 держави. На цій Конференції було прийнято 13 конвенцій щодо ведення війн як на суходолі так і на морі, які покликані були сприяти справі гуманізму, а також «зменшити лиха війни, наскільки це дозволять воєнні вимоги, покликані служити, загальним правилом поведінки для воюючих сторін у їх взаємовідносинах та у відносинах із місцевими жителями»[9].

Саме на конвенційних положеннях відносно завдання шкоди супротивнику шляхом руйнування житла цивільного населення та об'єктів інфраструктури ми зупинимося у своїй статті.

До сьогодні діюча Конвенція «Про закони та звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення сухопутної війни про закони та звичаї війни на суходолі», від 18 жовтня 1907 р. встановлює: «*Стаття 25. Забороняється*

будь-яким способом атакувати чи бомбардувати незахищені міста, селища, житлові будинки чи споруди. Стаття 27. При облогах і бомбардуваннях повинні бути взяті всі необхідні заходи для того, щоб уберегти, наскільки це можливо, будівлі, призначені для цілей релігії, мистецтва, науки чи благодійності, історичні пам'ятки, госпіталі та місця, де зібрані хворі і поранені, за умови, що вони не використовуються в цей час для військових цілей. До обов'язків тих, хто знаходиться під облогою, належить позначення наявності таких будівель або місць відмітними та видимими знаками, які повідомляються супротивнику заздалегідь»[9].

Важливими є статті Конвенції, які зобов'язують окупаційну владу поважати сімейну гідність і права, життя фізичних осіб, релігійні переконання, а також приватну власність. До недоторканної приватної власності прирівняно власність муніципалітетів, релігійних, благодійних, освітніх, мистецьких і наукових установ, навіть якщо вона належать державі. При цьому, статтею 56 цієї ж Конвенції передбачено, що *«будь-яке захоплення, знищення чи навмисне пошкодження установ такого типу, історичних пам'яток, творів мистецтва та науки забороняється та повинно підлягати судовому переслідуванню» [9].*

У випадку якщо одна із протиборчих сторін порушує вищезазначені норми Конвенції то вона вчиняє військовий злочин і підлягає притягненню до відповідальності у формі відшкодування завданих збитків. Країна котра порушує ці норми *«є відповідальною за всі дії, вчинені особами, які входять до складу її збройних сил»[9].*

Звичайно під час ведення бойових дій періоду Першої світової війни відбувалися суттєві руйнування населених пунктів, які здебільшого знаходилися на лінії фронту, про що зазначали у своїх наукових працях ряд українських дослідників: І. Кучера, Т. Гайналь і Р. Даниляк[2], О. Мазур[4-5], І. Патер[4], С. Орлик[6-8], та ін. Але, відомо, що для знищення будівель та споруд необхідна потужна зброя із певною дальністю стрільби. У період Першої світової війни такої зброї було мало: були створені лише перші зразки танків, бойова авіація знаходилася на стадії формування, проте вже розпочалася практика застосовування багатомоторних бомбардувальників. У міжвоєнний період було осмислено перспективи розвитку бойової авіації, з'явилася обґрунтована італійським генералом Джуліо Дуе теорія повітряної війни у книзі *«Панування у повітрі»[10].* В цій теорії, поміж іншого, просувалася ідея єдності і взаємодії фронту і тилу, а відповідно, міста супротивника розглядалися як мішені для проведення масованих бомбардувань, для досягнення двох цілей: з одного боку – *«Діючи по найбільш важливим населеним центрам, вона (авіація) зможе, вносячи паніку і жах у країну супротивника, швидко розбити її матеріальний і моральний супротив», «тому цілями для повітряних нападів будуть переважно площі певних розмірів, на яких розташовані нормальні будівлі (житлові будинки, заводи та ін.) та певне населення»[1],* – тобто здійснення терору цивільного населення задля підриву його морального духу і стійкості, а з іншого боку – знищення інфраструктури та промислових виробництв.

Подальше удосконалення засобів ведення війни призвело до збільшення вбивчої та руйнівної сили застосовуваної зброї, що відобразилося на ще більших руйнуваннях населених пунктів (в т. ч. які знаходилися у тилу), цілеспрямованому завданні бомбових ударів по цивільному населенню. Поширеної практики під час Другої світової війни набули килимові нальоти бомбардувальною авіацією на міста супротивника. Початок війни ознаменувався активним бомбардуванням Люфтвафе не лише військових об'єктів Польщі, а й цивільних районів великих промислових міст країни. Потужних німецьких бомбардувань зазнавав Лондон й інші міста Великої Британії у 1940, 1941 та 1944рр. Вторгнення на територію України німецьких військ супроводжувалося потужними авіаційними бомбардуваннями. Вже 22 червня 1941 р. на м. Київ було скинуто 90 фугасних і запалювальних бомб[3]. Місто бомбили літаки 4-го повітряного флоту Люфтвафе, знімаючи це страхіття на відео плівку для показу в кінотеатрах Німеччини для підкріплення бойового духу своїх військових та задля потіхи зомбованого цивільного населення. Під час Другої світової війни значних руйнівних наслідків мали й інші українські міста.

На Міжнародному військовому трибуналі у Нюрнберзі було притягнуто до відповідальності військових злочинців винних у смерті мільйонів осіб цивільного населення, в т. ч. й за надання злочинних наказів бомбардування населених пунктів авіацією.

В умовах розв'язаної 24 лютого 2022 р. росією агресивної війни проти України, яка супроводжується жорстоким насиллям та фізичним знищенням мирного цивільного населення, мародерством, грабежами на окупованих територіях, країна-агресор взявши на озброєння нацистські теорії ведення війни дає накази своїм пілотам направляти ракети не лише на об'єкти критичної інфраструктури мирних міст, цинічно заявляючи про це на увесь світ, а й поцілюють у житлові будинки, лікарні, заклади освіти, науки та культури, історичні пам'ятки тощо.

Такі дії російської армії свідчать про повне нехтування російською федерацією нормами гуманітарного міжнародного права, що є неприпустимим у сучасному світі й має бути засудженим та отримати відповідне покарання. Водночас виникає необхідність удосконалення норм міжнародного права, які б урегулювали прогалини у законах ведення війни на суходолі, які приймалися ще до початку та після Першої світової війни (Гаазькі конвенції 1907 р. і Женевські конвенції 1929 р.) та після закінчення Другої світової війни (Женевські конвенції 1949 р.).

Як і сто років тому (під час Першої світової війни), так і сьогодні росія, здійснюючи збройну агресію проти українських земель, залишається державою-агресором і державою-окупантом, а дії представників її військових підрозділів демонструють нечувану жорстокість і цинізм, особливо до мешканців територій, на які ступила нога «російського визволителя», які «звільняють» мирних жителів не тільки від майна, а й від життя. І все це відбувається у ХХІ столітті, коли у цивілізованих країнах пропагується пацифізм, гуманізм, людяність, емпатія, добро до ближнього, а в російській

федерації вся пропаганда побудована на ненависті, брехні, невігластві й неповазі до людей інших суверенних держав.

Джерела та література

1. Джуліо Дуэ. Господство в воздухе. Сборник трудов по вопросам воздушной войны. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=233152>
2. Кучера І., Гайналь Т., Даниляк Р. Соціально-економічне становище мешканців Східної Галичини під час російської окупації у роки Першої світової війни (1914-1917 рр.). *Грані*. Дніпро, 2021. Т.24. №12. С.5–14.
3. Лозовенко Т. Як Німеччина в 1941-му бомбила Київ: архівні фото і відео. *Апостроф*. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/kyiv/cultura/2021-06-22/kak-germaniya-v-1941-m-bombila-kiev-arhivnyie-foto-i-video/236098>
4. Мазур О. Наслідки війни для села Східної Галичини. *Перша світова війна і слов'янські народи: матеріали між нар. наук. конф.* (14 – 15 травня 1998 р.). К.,1998. С. 101–108.
5. Мазур О.Я., Патер І. Г. Галицька «Руїна»: соціально-економічне становище Східної Галичини (1914-1915 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2007. №584. С. 46.
6. Орлик С. Мародерство, грабежі і розбій під час російської окупації Східної Галичини та Північної Буковини в роки Першої світової війни. *Український історичний журнал*. 2022. №2. С.4-16. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.02.004>
7. Орлик С.В. Економічне становище та податна здатність селян Галичини та Буковини в період російської окупації в часи Першої світової війни. *Український селянин*. 2017. №18. С. 93–99.
8. Орлик С.В. (2018). Фінансова політика російського уряду на окупованих територіях Галичини і Буковини в період Першої світової війни (1914-1917рр). Біла Церква, 2018. 716с.
9. Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: IV Гаазька Конвенція від 18.10.1907. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_222 (дата звернення: 10.08.2022).
10. Giulio Due. Il dominio dell'aria. Roma, 1921.